

LBRIS

We know
books

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA
ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

OPERE COMPLETE IX

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ Θ'

ANTIRETICELE
CĂTRE ACHINDIN
4-7

ANTIPPIITIKA
ΠΡΟΣ AKINAYNON
Α'-Ζ'

Introducere, traducere și note de
Cornel Coman, Adrian Tănăsescu,
Cristina-Costena Rogobete, Cristian Chivu

Coordonator: Cristian Chivu

Editura Gândul Aprins 2025

CUPRINS

Antireticul IV către Achindin	21
Antireticul V către Achindin.....	137
Antireticul VI către Achindin	367
Antireticul VII către Achindin.....	555

<ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ>

ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΩι ΑΚΙΝΔΥΝΩι
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΗΣ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΩΝ ΘΕΙΩΣ
ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Κεφ. α'. Ὅτι πολλοῖς τεχνάσμασι
προκαταλαβών τὸν ἀκροατὴν ὁ Ἀκίνδυνος,
εἶτα φανερώς ὑπερορίζει τῆς ἀκτίστου θεότητος
τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς.

1 Ὑποψιθυρίσας τοίνυν αὐθις τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς βλα-
σφημίαν καὶ καθάπερ τινὶ μορμολυκίῳ τῇ διθεῖα φοβήσας,
μᾶλλον δὲ αὐτὸς φοβηθεὶς τὸν ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν
ἔλεγχον καὶ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἀποστήσας τῆς ἐρεύ-
νης αὐτῶν ἐν εὐλαβείας προσχήματι καὶ μέγαν ἑαυτὸν
παραστήσας ὡς φερωνύμως ἀκίνδυνον καὶ τοὺς μὲν τῇ
σκολιότητι τῶν τεχνασμάτων περιβαλόμενος, τοὺς δὲ τῷ
μεγέθει δεδιξάμενος τοῦ δῆθεν παραπόδας κινδύνου, κἄν
τις ἐκατέραν διαδρᾶναι δυνηθῇ πάγην, τῇ γοῦν μεγαλη-
γορίᾳ καὶ τοῦτον κατεπτηχέναι νομίσας, οὕτως ἐν ἀφύ-
κτοις θριγγίοις, ὡς γε ᾠήθη, περισχῶν ἅπαντας, ἄρχεται

¹ Adică darul. ² Adică: și a celor cu harul acesta dăruiri.

³ Adică: împotriva-grăitor (nu anti-eretic).

⁴ Cum știm, pentru grec *hotarul* (*ῥορς*) are și sensul de *definiție*.

⁵ Sau: 'ca cu *bau-bau*-ul'.

⁶ Vezi, numai decît, paragraful al doilea. ⁷ A Scripturilor.

⁸ Și cu nuanța de alungător al primejdiei, poate.

⁹ Cu sinuozitatea – și strâmbătatea – viclenei argumentări, adică.

<AL LUI GRIGORIE PALAMA>

LA CELE CE ACHINDIN ȘI-A SCRIS
ÎMPOTRIVA LUMINII DUMNEZEIESCULUI HAR
ȘI A CELOR DE CĂTRE [HARUL¹] ACESTA
DUMNEZEIEȘTE DĂRUIȚ²
CUVÂNTUL ANTIRETIC³ AL PATRULEA

Capul 1. Că prin multe meșteșugiri
mai întâi prinzând[u'și] Achindin ascultătorul,
mai apoi [de-a dreptul] fățiș
afară din hotarele⁴ neziditei dumnezeiri
scoate lumina dumnezeieștii schimbări-la-față.

1 Șușotindu'și [el], așadar, iarăși hula cea asupra lumi-
nii celei mari și ca cu o sperietoare⁵ cu diteismul înfri-
coșând[u-ne], *el* de fapt înfricoșându-se de darea în vileag
[ce i se face] de către sfințitele Scripturi și, evlavia făță-
rind-o⁶, de la cercetarea acestora⁷ depărtându'i pe cei ce
[lui] îi dau crezare și pe sine *mare neprimejdios*⁸ (după cum
îi e numele) înfățișându-se și pe unii cu șerpuirea meș-
teșugirilor⁹ înfășurându'i, iar pe alții sperindu'i cu mă-
rimea primejdiei în pragul căreia, chipurile, se află, iar
de-ar putea cineva scăpa de amândouă lațurile [acestea],
cu vorbele cele mari [și pompoase] și pe acesta a'1 spăi-
mânta socotind, [ei bine,] în chipul acesta, în îngrădituri
fără-de-scăpare – cum socoate el – pe toți cuprinzându'i¹⁰,

¹⁰ A se vedea pe larg imaginea aceasta (pescărească) în *Antireticul II către Achindin* 4, 12, Palama 8, GA, p. 166 ș.urm.

κατὰ μικρὸν αὐτὰ τῆς δυσσεβείας ἀποδύεσθαι προκαλύμματα καὶ πρὸς τὸ σαφέστερον τῆ κατὰ τοῦ φωτὸς βλασφημία ἐπαγωνίζεσθαι. Φησὶ γοῦν· «εἰ δὲ ἐστὶ καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δεκτὸς καὶ οὐκ ἀπόβλητος, δεκτέον αὐτοῦ καὶ τὸ εἰς τὴν ἁγίαν μεταμόρφωσιν κεφάλαιον, σύμβολον εἶναι λέγον τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς ἀφανοῦς κρυφιότητος τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ θεοπρεπῆ δραματουργήματα· σύμβολον δὲ οὐ φυσικόν, ὡς ἡ νέα θεολογία φυσιολογεῖ τὸ θεῖον, οὐ γὰρ τοῦτο λέγει ὁ ἅγιος, ἀλλὰ ‘σύμβολον’ μόνον, καὶ προστιθησὶ ‘θεοπρεπῆ δραματουργήματα’, ἅτε λέγων ἀλαχοῦ περὶ θεοῦ· ‘εἷς θεός, ἀκατάληπτος, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένος’· πῶς οὖν τὸ ἱερὸν σύμβολον φυσικόν λέγει σύμβολον;».

Κεφ. β'. Ὅτι περιπετῆς οὗτος ἑαυτῷ γενόμενος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διθεΐτης ἀναφαίνεται.

2. Τοῦ, ἰοῦ, κινδύνῳ περιέπεσε σαφῶς ὁ Ἀκίνδυνος καὶ ὁ κατ' εὐλάβειαν τε καὶ ἀσφάλειαν ἀναλλοιώτως, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μεγαλαυχῶν ἐμαρτύρησε, σφαλερὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου καὶ ἀναιδῆς πολυειδῶς ἀναπέφηνε· τὸ δ' ἔτι διαφερόντως παραδοξότερον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐστὶν

¹ Acest «iarăși» indică aici reluarea atacului, într'o a doua etapă.

² Mai fățiș, adică. ³ *Ambigua*, PG 91, 1160C. ⁴ Tot acolo, 1165B.

⁵ Firesc, adică; în continuitate ontologică cu ceea ce simbolizează; precum zorii zilei sînt simbol al zilei.

⁶ A isihăștilor, adică; Achindin îi zice *nouă* în sensul de produs al unei inovații, deci greșit.

⁷ Sau, mai larg: după cum noua teologie ca *natură* [creată] tratează *Divinul*. Varianta din text, și anume «*natură* [creată] *zice* (sau *cuvîntează*) [a fi] *Divinul*» este generată de corespondența semantică dintre verbele *θεολογῶ* și *φυσιολογῶ* (care desemnează *cuvîntarea despre Dumnezeu* și, respectiv, *cuvîntarea despre firea* înconjurătoare, adică *despre natură*), considerându-se totodată noima pe care *θεολογῶ* o are în texte de felul: «*Pe Tine, Cea ce ai răcorit în foc pre Coconii cei ce Dumnezeu [a fi] Te-au cuvîntat* (Σὲ ... *θεολογήσαντας*)» (în irmosul Pesnei a VII-a la Întâmpinarea Domnului

începe [apoi, puțin] câte puțin, iarăși¹, a'și da la o parte vălurile relei-cinstiri [de Dumnezeu] și mai la iveală² a se lupta prin hula cea asupra luminii. Și zice, deci: «iar de [mai] este și sfântul Maxim primit și nu lepădat, primit să'i fie [atunci] și capul cel despre sfânta Schimbare-la-față, [în] care [se] zice că lumina aceea simbol este al nearătatei ascunzimi a slavei lui Dumnezeu³ și [constituie totodată] plăsmuituri lui-Dumnezeu-cuvenite⁴; și simbol nu *natural*⁵, după cum noua teologie⁶ *natură* [creată] *zice* [a fi] *Divinul*⁷, că nu aceasta o *zice* sfântul Maxim, ci [zice] doar 'simbol'; și adaugă 'lui-Dumnezeu-cuvenite plăsmuituri'; că *zice* altundeva despre Dumnezeu: 'únul [este] Dumnezeu, de-ne[cu]prins, prin nici una din cele ce sînt⁸ nefăcându-Se cunoscut⁹ din firească arătare¹⁰ [a Sa]¹¹; cum, deci, [ar putea] *zice* [acum că] sfințitul simbol este simbol *natural*?».

Capul 2. Că asupra sa însuși căzând acesta¹², pe lângă celelalte, [încă] și diteist se arată [a fi].

2. [V]ai, [v]ai, în ce primejdie căzu, limpede, Neprimejdiosul; și imuabilul în privința evlaviei și siguranței [doctrinei] (cum însuși despre sine însuși, fălindu-se, a mărturisit) nesigur [în mod] subit – și nerușinat – în multe chipuri s'a vădit [a fi]; și ceea ce este încă și mai paradoxal

în Macarie Ieromonahul, *Irmologhion*, Vienna 1823, p. 55) sau «Πατέρα προσκυνεῖτε, Υἱὸν θεολογεῖτε, τὸ Πνεῦμα ἀνυμνεῖτε» (la sfârșitul troparului al treilea din Peasna a VIII^a a Canonului sfântului Chiril al Alexandriei, la 18 Ianuarie); vezi și *Palama VIII*, p. 256, nota 1.

⁸ Vezi, mai departe, paragraful 23.

⁹ Cu acrivie filologică: neputând fi determinat – distins, perceput – cu exactitate; termenul va reveni.

¹⁰ Altfel zis: în nimic din cele ce sînt neputând fi arătată însăși firea Lui; vezi, mai departe, paragraful 18.

¹¹ *Capete teologice și iconomice* 1, 1, PG 90, 1084A.

¹² Ajungând, adică, a fi acuzat de propriile teze, asupra sa însuși întorcându-se, aruncându-se.

ἑαυτῷ τοῦ ὀλισθήματος ἢ ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ αὐτοῦ λόγους, «τὸ ἔαν ἀναφῆς καὶ ἀπολυπραγμόνητον τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ τὰ εἰς αὐτὸ τοῖς ἀγίοις ῥηθέντα εὐλαβοῦς ἐστὶ διανοίας καὶ ἀκινδύνου», νῦν δ' ἤψατο καὶ πεπολυπραγμόνηκεν οὗτος αὐτός, οὐκ ἔτ' ἀκίνδυνος οὐδ' εὐλαβής. Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοῦτ' ἔφη «δεῖν ἔαν ἀπολυπραγμόνητον καὶ ἀναφῆς, ἵνα ἢ ὄντως μυστήριον θεοῦ τὸ τότε γενόμενον», νῦν οὐκοῦν αὐτὸς τῶν ὡς ἀληθῶς θεοῦ μυστηρίων ἐκβαλὼν πόρρω τίθησι τὸ τότε γενόμενον, ἐπίτηδες ὡς ἔοικεν ἄρας, ἵνα κατασπάση σφοδρότερον. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐπαφωμένους καὶ πολυπραγμονοῦντας, κατὰ τὸν αὐτὸν αὐθις, «οὐκ ἔνι, μὴ διθεῖα περιπεσεῖν», καὶ διθεῖτην ἡμῖν ἀπέδειξεν ἑαυτόν, ὁ τῆς κατ' αὐτὸν μονοθεΐας μέγας ὑπέρμαχος. Ἀλλ' ὅτι μὲν τοῦτ' αὐτὸς πέπονθεν ὡς ἀληθῶς, οὐχ ὡς περὶ αὐτοῦ ζητήσας, οὐδ' ὡς ἡμέμενος τῆς τῶν ἐνθέως παρὰ τῶν ἀγίων εἰρημένων ἐρεύνης, ἀλλ' ὡς μεθ' ὑπερηφάνου καὶ σκολιᾶς καὶ φθονεράς καὶ νοσεράς πολυειδῶς καρδίας – οὐ γὰρ πρὸς τηλικούτο φῶς νοσοῦσαις κόραις, ταυτὸ δ' εἰπεῖν σπῖλον περικειμένοις λογισμοῖς, ἀτενίζειν ἀκίνδυνον – ὡς μὲν οὖν πολυθεῖα περιέπεσεν ὡς ἀληθῶς αὐτὸς μικρὸν ἀνωτέρω διατετράνωται· ὅτι δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου μὴ μόνον ἄπτεσθαι τῶν κατ' αὐτὸν ἐκείνων ἀναφῶν, ἀλλὰ καὶ πολυπραγμονεῖν ὑπῆρξε, δῆλον γένοιτ' ἂν ἐντεῦθεν.

¹ Achindinist, adică.

² Împotriva lui Achindin 3, 64.

³ Ridicând/înălțând – dintre tainele lui Dumnezeu – lucrul întâmplat atunci; sau: ridicându'l la înălțimea negrăitului, neiscoditului.

⁴ Cei ce tratează despre lumina Schimbării la față.

⁵ Lucrul petrecut atunci/lumina schimbării la față.

⁶ Nu din pricina cercetării, adică; pentru că cercetare, de pildă, a făcut și sfântul Grigorie.

e [aceea] că și el [însuși] își este dovada alunecării. Că dacă – după cuvintele sale cele puțin mai sus [zise] – «neatinsă și neiscodită a lăsa lumina aceea – și zisele despre aceasta ale sfinților – [indiciu] al cugetului pios este, și neprimejdios¹»² și, pe de altă parte, dacă el însuși s'a atins acum [de acestea] și [le-]a iscodit, [atunci el] nu mai este neprimejdios, nici pios. Și fiindcă [tocmai] pentru aceasta a zis că «trebuie să o lășăm neiscodită și neatinsă», [și anume] «ca cu adevărat taină a lui Dumnezeu să fie ceea ce s'a făcut atunci», acum, așadar, însuși dintre tainele cele cu adevărat ale lui Dumnezeu scoțând ceea ce s'a făcut atunci, departe [de acelea] îl aruncă – într'adins, pare-se, ridicându'l³, spre a'l [putea] doborî mai abitir. Și dacă cei ce se ating⁴ și [îl/o⁵] iscodesc – cum tot el spune – «nu e cu puțință a nu cădea în diteism», [iață că] și diteist pe sine însuși ni s'a demonstrat [a fi], marele apărător – după [cum socoate] el – al monoteismului. Dar cum că [căderea] aceasta cu adevărat a pățimit-o nu pentru că a cercetat despre lucrul acesta⁶, nici pentru că s'a atins de cercetarea celor dumnezeiește de către sfinți zise, ci pentru că [a făcut-o] cu mândră și strâmbă și pizmuitoare și în multe chipuri bolnavă inimă – că nu neprimejdios [lucru] e cu ochi bolnavi (cu gânduri acoperite de tină, adică) a căuta la o așa de mare lumină – cum că, așadar, acesta în politeism cu adevărat a căzut limpede puțin mai sus s'a arătat; iar cum că, în locul acesta ajungând el cu cuvântul, nu doar [că] s'a atins de cele (după [cum socoate] el însuși) de neatins, dar și s'a apucat a le iscodi pe acestea – limpede se poate vedea de aici [încolo].

Κεφ. γ'. Δείξεις ὅτι τῶν παρ' ἑαυτοῦ εἰρημένων ἀναφῶν αὐτὸς ἄπτεται καὶ πολυπραγμονεῖ.

- 3 Μόνον γὰρ τοῦ θεοῦ Μαξίμου σύμβολον τὸ φῶς ἐκεῖνο εἰρηκότος καὶ τὸ μὴ φυσικὸν εἶναι μηδαμῶς προσθέντος, αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ προστίθησιν ὁ διαβάλλειν πειρώμενος. Εἰ δὲ παρὰ τῶν ἐτέρωθί που τῷ ἁγίῳ εἰρημένων κατασκευάζειν φαίη λόγων, τοῦτ' αὐτὸ ἐστὶν ἡ πολυπραγμοσύνη, καὶ μάλισθ' ὅτι λόγον παράγει πρὸς κατασκευήν, οὐχ ὄν αὐτὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ τίθεται φωτὸς, ἀλλ' ὄν ἀλλαχοῦ καὶ περὶ ἄλλης εἶπεν ὑποθέσεως, καίτοι βιβλίον ἐξενήνεκται σχεδὸν ὅλον τῷ μακαρίῳ τούτῳ καὶ ποικίλον καὶ πολυμερὲς σύνταγμα περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ τῆς ἐπ' ὄρους τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως, ἀφ' οὗ καὶ ὅτι φυσικὸν τοῦτ' ἐκεῖνος ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον δοξάζει σύμβολον τὸ τῆς θεότητος φῶς, εἰ καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου τῶν ἁγίων διαβάλλεται, προϊόντος τοῦ λόγου δείξομεν. Νῦν δ' ἀναλαβόντες τὰ τοῦ κατηγοροῦ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων φθέγματα τοῦτο πρῶτον ἐξετάσωμεν· τί ποτέ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ παρ' αὐτοῦ προηγμένον ἀμφιβόλως, «εἰ δὲ ἐστὶ καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δεκτὸς καὶ οὐκ ἀπόβλητος, δεκτέον αὐτοῦ καὶ τὸ εἰς τὴν ἁγίαν μεταμόρφωσιν κεφάλαιον».

Κεφ. δ'. Ἐλεγχος τῆς Ἀκινδύνου ῥήσεως, παρ' οὗ δείκνυται τοὺς ἁγίους οἰόμενος ἀνακόλουθα φρονεῖν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις.

- 4 Ἄρ' αὐτὸς ἀμφισβητήσιμον ἡγεῖται τοῦτον, ἢ μὴ τῶν ἀνωμολογημένων καὶ γνησίως στεργομένων εἶναι νομίζει

¹ Simbol firesc: în continuitate ontologică cu ceea ce simbolizează, cum ziceam. ² Achindin, adică. ³ Formula 'nu firesc'.

⁴ Mai exact: argumentează. ⁵ Literal: spre argumentare.

⁶ E vorba de capetele pe această temă cele din *Ambigua* sfântului Maxim; vezi și paragraful 8 al scrierii de față.

⁷ E vorba de cartea despre lumina aceea.

Capul 3. Arătare că de cele pe care chiar el le numește [lucruri] 'de-neatins' [el] însuși se atinge și le iscodește pe acestea.

- 3 Că doar *simbol* zicând dumnezeiescul Maxim [a fi] lumina aceea și nicidecum adăugând cum că [simbolul acesta] nu este firesc¹, el² de la el însuși adaugă [termenul acesta³], cel ce caută a pârî. Iar de zice că aduce mărturii⁴ din cuvinte altundeva spuse de către sfântul, [ei bine,] tocmai aceasta este iscodirea, mai ales că aduce de față, ca mărturie⁵, cuvânt pe care el nu l-a spus despre lumina aceasta, ci pe care altundeva l-a spus, și în altă privință, măcar că fericitul acesta a scris carte aproape întreagă – și felurită și bogată alcătuire – despre lumina aceea și despre cea pe munte a lui Hristos schimbare-la-față⁶, [pornind] de la care⁷ și că firească⁸ – iar nu simbol străin – o socotește acela⁹ pe aceasta, pe lumina dumnezeirii (măcar că și el¹⁰ este pârât de către obștescul potrivnic al sfinților), înaintând cuvântul [nostru], vom arăta-o. Iară acum, de la capăt luând zicerile pârătorului celor ce cugetă în chip bine-cinstitor [de Dumnezeu], pe aceasta s'o cercetăm mai întâi: ce vrea să spună [lucrul] acela de către el adus de față sub semnul îndoielii, [și anume] «iar de este și sfântul Maxim primit și nu lepădat, primit să i fie și capul cel despre sfânta schimbare-la-față».

Capul 4. Dare în vileag a zicerii lui Achindin, de unde se vădește că îi socotește pe sfinți a cugeta lucruri neurmătoare loruși și întreolaltă¹¹.

- 4 Oare îndoielnic îl socoate el pe acesta¹² sau îl crede a nu fi între [sfinții] cei recunoscuți și cu adăvărat dragi

⁸ Adică naturală, a naturii înseși, a firii; ființială.

⁹ Sfântul Maxim, adică.

¹⁰ Tot sfântul Maxim.

¹¹ Cum că, adică, sfinții ar cugeta lucruri inconsecvente cu ei înșiși și cu ceilalți sfinți. ¹² Achindin, pe sfântul Maxim.

τῆ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡμῖν; Τὸ πρότερόν γε δήπου. Καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία δι' ἔτους μὲν τὸ σέβας, τὸ δὲ πρὸς αὐτὸν πειθῆνιον διὰ μακρῶν ἐπιδείκνυται τῶν χρόνων, ἡμεῖς τε κατ' αὐτὴν ταῖς ἐκείνου χρῆσάμενοι φωναῖς ἐδικαιώθημεν. Εἰ δ' ἄρα μηδ' ἐκεῖνος τοῦτον ἀμφίβολον ἠγεῖται, τί ποτ' ἄλλο δῆλός ἐστι κατασκευάζων καὶ ὥσπερ πρὸς ἡμᾶς λέγων ἢ τοῦτι σαφῶς, ὡς, ἐπειδὴ τοὺς τε ἄλλους ἀγίους καὶ τοῦτον προάγετε ὑμεῖς θεῖον καὶ ὑπερφυῆς καὶ ἀγέννητον τοῦτι λέγοντας τὸ φῶς, δέξασθε αὐτὸν καὶ σύμβολον οὐ φυσικόν, ἀλλὰ τῆς θεότητος ἀλλότριον, τοῦτ' αὐτὸν λέγοντα τὸ φῶς. Τὸ δ' ἐν τοῖς τοιούτοις τοὺς ἀγίους ἐναντία σφίσιν αὐτοῖς καὶ ἀλλήλοις φρονεῖν κατασκευάζειν ἐγχειρεῖν, ὁπόσης ἐστὶν ἀναιδεΐας καὶ φρενοβλαβείας, μᾶλλον δ' ὁπόσον διανοίας δυσσεβοῦς, περιττὸν λέγειν, φανερόν τοῖς πᾶσιν ὄν. «Ἀλλ' ὁ ἅγιος», φησὶ, «σύμβολον εἶπε μόνον τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι τῆς ἀφανοῦς κρυφιοτήτος· ὑμεῖς δὲ παρ' ἑαυτῶν προστεθείκατε τὸ φυσικόν». Σαυτὸν δ' οὐκ ἐλέγχετε προστιθέντα τὸ μὴ φυσικόν, ἐπειδὴ περ αὐτὸς ὁμολογεῖς μηδὲν προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τὸν ἅγιον;

5 Ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἀμφοτέροις ἐξεγένετο διαφόρῳ χρῆσασθαι προσθήκη, πότερον, πρότερον αὐτὸν ἐξελέγξομεν κακῶς προσθέντα τὸ μὴ φυσικόν, ἢ τὸ ἡμέτερον δεῖξομεν οὐχ ἀπλῶς προσθήκη, ἀλλ' ἀρμονίαν εἶναι καὶ συνάφειαν τῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ φωτὸς ἐν διαφόροις τόποις τοῖς ἀγίοις εἰρημένων, πρὸς φανέρωσιν τῆς παρὰ τῶν καινῶν τούτων αἰρεσιαρχῶν ἀθετουμένης ἀληθείας; Ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις τούτους ἐκ τῆς στρεβλότητος τῶν σφῶν λόγων ἀπηλέγξαμεν, φέρε νῦν πρότερον ἐκ τῆς τῶν ἡμετέρων ὀρθότητος

¹ Adică zicerile.

² Justificați, adică.

³ Adică: acceptați'l.

⁴ Pe Achindin, adică.

⁵ Adaosul nostru, adică.

⁶ În termeni moderni: armonie și coerență.

⁷ Căpetenii, adică.

Bisericii și nouă? Negreșit că prima. Că doară Biserica an de an își arată cinstea [față de el], iar ascultarea cea către el – de mulțime de ani; iară noi, după Biserica [luându-ne și] glasurile aceluia¹ folosindu-le, îndreptățiți sîntem². Iar dacă nici acela nu îl socotește pe acesta îndoielnic, ce alt argument e vădit deci a aduce – și către noi, cum ar veni, a'l zice – decît, limpede, acesta, [și anume] că, de vreme ce, și pe ceilalți sfinți, și pe acesta [îi] aduceți voi [de față] dumnezeiască și mai-presus-de-fire și nefăcută zicînd [ei a fi] lumina aceasta, [atunci] primiți'l pe el³ și cînd zice că lumina aceasta e simbol nu firesc, ci străin de dumnezeire. Iar de cîtă nerușinare și sminteală – mai bine zis: de cît de rău-cinstitor cuget – ține [faptul de] a te apuca, prin [vorbe ca] acestea, să îi dovedești pe sfinți că [lucruri] potrivnice lor înșiși cugetă și [potrivnice] întreolaltă – de prisos este a o zice, limpede tuturor a fiind. «Dar sfîntul», zice, «doar simbol a zis că este lumina aceea, [și anume simbol] al nea-rătatei ascunzimi; pe cînd voi de la voi înșivă l-ați adăugat pe *firesc*». Dar pe tine nu te mustri că l-ai adăugat pe *nu firesc*, de vreme ce tu singur mărturisești că sfîntul nu a adăugat nimic [cuvîntu]lui *simbol*?

5 Fiindcă, însă, amîndurora ne-a fost a ne folosi de [câte un] adaos, deosebit [unul de celălalt], [cum să facem,] una din două: să îl dovedim mai întîi pe el⁴ că [în chip] rău l-a adăugat pe *nu firesc*, sau pe al nostru [cuvînt⁵] să îl arătăm a fi nu – simplu – adaos, ci [în] conglăsuire și unire⁶ cu cele despre lumina aceasta zise de către sfinți în felurite locuri, spre vădirea adevărului celui lepădat de acești noi începători⁷ de eresuri? Fiindcă, însă, în mulțime de rînduri [a greși] i-am vădit pe aceștia din strîmbătatea cuvintelor lor⁸, hai acum mai întîi să îi dăm în vileag din dreptatea

⁸ Sau, deopotrivă, a raționamentelor lor.

ἐπενέγκωμεν αὐτοῖς τὸν ἔλεγχον. Ὡς δ' ἄρα τελεώτερον τῶν περὶ τούτου διακοῦσαι λόγων ἔφρασις, διῴτω μοι τὰ πρῶτα τῶν πρὸς τὸν Ἰταλὸν Βαρλαάμ δευτέρων τότε γεγραμμένων ἐλέγχων. Ἐκεῖ γὰρ οὐχ ὡς ὁ διαβάλλων οὗτος δίδωσιν ὑπόνοιαν τὸ τοῦ ἁγίου ῥῆμα τοῦθ' ἡμῖν παρακεχάρακται, ἀλλὰ διὰ πλειόνων ἐκ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως φυσικὸν εἶναι τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀποδέδεικται. Δεῖ δὴ κἀνταῦθα προαγαγεῖν δύο ἢ τρεῖς τῶν ἐνθέων θεολόγων φυσικὸν τοῦτ' εἶναι φανερώς ὁμολογοῦντας.

Κεφ. ε'. Ὅτι τὸ κατὰ τὸ Θαβώριον
τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς
ἀχώριστόν ἐστι τῆς θεότητος,
ἅτε φυσικῶς αὐτῇ προσὸν
καὶ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης ὄν.

6 Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Ἀθανάσιος: «ἀνελθὼν ὁ κύριος εἰς τὸν οὐρανόν, ἤξει ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου, τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ὅτι καὶ νῦν καὶ πρότερον ὁ αὐτός ἐστιν, ἀναλλοίωτος ὢν ἀεὶ καὶ μεταβολὴν μηδεμίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα». Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεῖος Ἰωάννης «ἀνάρχως», φησὶν, «ὁ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος, ἡ δὲ τῆς θεότητος δόξα καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται» καὶ πάλιν, «δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεις

¹ Pornind, adică, de la corectitudinea raționamentelor noastre.

² Altfel zis: cel ce ar vrea să vadă mai amănunțit raționamentele pe tema aceasta.

³ E vorba, de fapt, de tratatul întâi al *Triadei a 3^a*; vezi Palama IV, GA 2016, p. 22 ș.urm.

⁴ Atributul *firesc*, pus luminii schimbării la față.

⁵ «la arătare»: în chip vădit, manifest.

alor noastre¹. Iar cel ce are dorință a asculta mai desăvârșit cuvintele despre aceasta², citească³ mi cele dintâi dări în vileag din cele în rîndul al doilea scrise atunci către Varlaam Italul³; că acolo nu scoasă din burtă (cum dă de înțeles pârătorul acesta) ne este pusă de față vorba aceasta a sfântului⁴, ci amănunțit – din[tru] puterea cea de-Duhul-mișcată a cuvântătorilor de Dumnezeu – *firească* [lumină a] dumnezeirii este dovedită a fi lumina aceea. Trebuie, dară, și aici a aduce de față doi sau trei dintre dumnezeieștii cuvântători de Dumnezeu carii zic limpede că *firească* este [lumina] aceasta.

Capul 5. Că lumina carea pe Tavor
a fulgerat împrejurul ucenicilor –
nedespărțită este de Dumnezeire,
ca una ce firește îi este [proprie] acesteia
și [ca una ce] strălucire a firii dumnezeiești este.

6 Zice, așadar, marele Athanasie: «înălțându-Se Domnul la cer, veni-va întru slavă *firească*, iar nu întru har, întru dumnezeirea Sa la arătare⁵ strălucind⁶ – din sfânt trupul Său cel [luat] din Maria – slava cea de-negrăit, precum în parte a arătat-o în munte, învățând[u-ne] că și acum, și mai înainte Același este, neschimbat fiind pururea și nici o preface având în privința dumnezeirii⁷. Iar damaschinul dumnezeiesc Ioan «[în chip] fără-de-început», zice, «Hristos din Tatăl născându-Se, *firească*⁸ rază [cea] fără-de-început a dumnezeirii a dobândit-o; și a dumnezeirii slavă și slavă a trupului se face»⁹; și iară: «două având Hristos

⁶ Verbul este aici tranzitiv; cum am zice *izvorând*.

⁷ Despre întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul 4, PG 28, 96A.

⁸ Adică naturala, cea proprie firii înseși.

⁹ Sfântul Ioan Damaschinul, *La Schimbarea-la-față* 12, PG 96, 564B (vezi și Damaschin V, GA 2024, p. 235); vezi și *Slava* de la *Kekragariile* din 7 August.

ἔχοντος, τὴν τῆς θεότητος καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκ τῆς θεότητος ἢ δόξα φυσικῶς προϋίουσα ἐκατέρου κοινὴ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἐγένετο ταυτότητα». Ὁ δὲ τῆς ἱεράς ἐκκλησίας ἔνθους μελωδὸς Κοσμᾶς φησι: «τὴν κεκρυμμένην ἀστραπὴν ὑπὸ τὴν σάρκα τῆς οὐσιώδους σου, Χριστέ, καὶ θείας εὐπρεπειᾶς τοῖς συναναβᾶσί σοι μαθηταῖς ὑπέδειξας». Φυσικὸν δὲ καὶ οὐσιῶδες τὸ αὐτό, εἶπερ καὶ φύσις καὶ οὐσία τὸ αὐτό.

7 Φυσικοῦ τοίνυν ὄντος τοῦ φωτὸς τούτου τῆς θεότητος, ἀπαλλοτριουμένου δὲ ταύτης δυσσεβῶς ὑπὸ Βαρολαὰμ ἐκείνου τοῦ σοῦ καθηγητοῦ καὶ κατασπωμένου πρὸς κτίσμα, καθὰ καὶ ἀρτίως ὑπὸ σοῦ, καὶ εἰς παράστασιν τῆς δυσσεβείας ταύτης τὸ σύμβολον εἰρησθαι κακῶς προβαλλομένου, καλῶς ἡμεῖς διιδόντες τῶν συμβόλων τὸ διάφορον – «ὀνομάτων γὰρ ὁμωνυμίας καὶ ῥημάτων σημασίας καὶ λέξεων ιδιότητος διαστελεῖτε, δι’ ὧν καταλαμβάνεται ἡ ἀλήθεια», φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος – διαστειλαντες τοίνυν ἡμεῖς τῶν φυσικῶν συμβόλων τὰ μὴ φυσικά, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἑτέρας φύσεως εὐρηκότες αὐτὰ τε καθ’ αὐτὰ ὑφειρηκότες καὶ τῷ σημειομένῳ μὴ ἀεὶ συνόντα, ὁποῖόν ἐστιν ὁ πυρσὸς ἐπιόντων πολεμίων, τὰ δὲ φυσικὰ οὐκ ἀεὶ μὲν ὄντα σύμβολα, συνόντα δὲ ἀεὶ τῇ φύσει, παρ’ ἧς τὸ εἶναι ἔχει, καὶ μὴ καθ’ ἑαυτὰ ἀλλὰ περὶ αὐτὴν ὑπάρχοντα, καθὰ καὶ τοῦ ἡμερινοῦ φωτὸς σύμβολόν ἐστιν ὁ ὄρθρος,

¹ Adică: în chip firesc, în mod natural.

² Literal fiecăreia.

³ Comună, adică.

⁴ Literal: datorită identității ipostasului.

⁵ *Dogmatica* 3, 15, PG 94, 1057B; vezi și Damaschin II, GA 2017, p. 325-7.

⁶ *Sedealną* din 6 August, azi nepăstrată.

⁷ De Dumnezeu.

⁸ Greșit, adică.

⁹ Corect, adică, operând noi cu categoriile de simboluri.

¹⁰ Sau substantivelor.

¹¹ Sau verbelor; când un verb are mai multe sensuri.

¹² Înțelesurile proprii, am zice.

firile, pe cea a dumnezeirii și pe cea a omenirii, din dumnezeire slava *firește*¹ purcezându-se, amândurora² obștească³ s’a făcut, datorită unuia și aceluiași ipostas⁴»⁵. Iar Cosma, melodul de-Dumnezeu-înсуflat al sfințitei Biserici, spune: «fulgerarea – cea sub trup ascunsă – a *ființialei* Tale, Hristoase, și dumnezeiești bune-cuviințe ucenicilor celor cu Tine împreună-suiți o ai arătat»⁶. Iar *firesc și ființial* totuna sînt, de [vreme ce] *fire și ființă* sînt totuna.

7 Firească, așadar, fiind lumina aceasta a Dumnezeirii, înstrăinată însă de aceasta⁷ [în chip] rău-cinstitor de către Varlaam acela, învățătorul tău, și aruncată în rîndul zidirii, ca și acum de către tine, și, în sprijinul relei-cinstirii acestuia, rău⁸ punându-se de față [faptul de] a fi [ea] numită *simbol*, bine știind noi deosebirea [din sânul] simbolurilor⁹ – că «[doară] deosebi-veți [și voi între] omonimiile [din sânul] numelor¹⁰ și [între] înțelesurile vorbelor¹¹ și [între] însușirile cuvintelor¹², prin care se cuprinde adevărul»¹³ zice al Nyssei dumnezeiesc Grigorie – , deosebind[u-le noi], așadar, de simbolurile firești pe cele [ce] nu [sînt] firești și, pe de o parte, pe acestea¹⁴ aflându-le [a fi] de altă fire, de ele însele subzistente¹⁵ și nu pururea fiind [ele] dimpreună cu ceea ce este însemnat de către ele¹⁶, precum este focul [simbol] vrăjmașilor ce năvălesc¹⁷, și, pe de altă parte, pe cele firești [aflându-le] nu pururea a fi simboale, dar pururea a fi dimpreună cu firea de la carea își au [faptul de] a fi, și nu de sine [existând ele], ci împrejurul ei existând – așa cum simbol al luminii zilei este dimineața, soarele avînd

¹³ Vezi Efthimie Zigavinul, *Panoplia dogmatică* 8, PG 130, 269.

¹⁴ Pe cele ce nu sînt firești.

¹⁵ De sine subzistente, în ipostas propriu; neconstituind – adică – însușiri ale unei firi, ci de-a dreptul ipostasuri.

¹⁶ Cu simbolizatul, adică.

¹⁷ Este vorba de focurile aprinse pe culmi.

ἡλίου μέλλοντος ἀνίσχειν· ἀκούσαντές τε τῶν ἁγίων ἀναλοιώτως ἔχειν τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν σωτήρα κηρυττόντων, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω καὶ ὁ μέγας εἶπεν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός φησι, «μεταμορφοῦται οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος», ταῦτα καλῶς μαθόντες καὶ ἀναπτύξαντες εἰς ἓν συνηγόμεν τὰς τῶν ἁγίων φωνάς, ὁμολόγους ἀποδεικνύντες αὐτοὺς καὶ τὸν εἰς τὸ θεῖον φῶς ἐκεῖνο βλασφημοῦντα καὶ τοὺς ἁγίους ἐκπολεμοῦντα πρὸς ἀλλήλους μὴ μεταμελόμενον, αἰσχύνη περιβαλόντες λαμπρᾶ.

8 Τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας προσθήκης· εἰς τοῦτο τείνει τῆς ἐρεῦνης ὁ σκοπός· ἐντεῦθεν οὐχ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πνεύματος ἢ τοιαύτη προσθήκη διαδείκνυται πᾶσιν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος Μάξιμος φυσικὸν ὑπάρχον σύμβολον τὸ τοιοῦτον οἶδε φῶς, προϊὼν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ δείκνυσι. Ὁ δ' ἐκ τοῦ πολεμεῖν τῇ ἀληθείᾳ τὴν περιφάνειαν κτώμενος, οὐδὲ διακοῦσαι γράφοντος ὑπέμεινεν ὡς ἔοικεν, ἀλλ' εὐθύς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων ἐπαναστὰς αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν, καὶ τοῦτ' ἐπικέκληκεν, ὅτι «μηδὲ ἀκουσθείσας πῶ φωνάς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασιν» ἡμεῖς προάγομεν, ὧν πλήρης σχεδὸν πᾶσα συγγραφή θεόπνευστος, αἷς ὡς ἔοικεν οὐδέποθ' οὗτος συνετὸν ὑπέσχετο οὐς, ὡς περ οὐδὲ τοῖς τοῦ σοφοῦ Μαξίμου συγγράμμασι. Διὸ καὶ κεφάλαιον εἶναι φησιν αὐτοῦ τὸ φάσκον σύμβολον εἶναι τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν ἀπὸ τοῦ σωτήρος φῶς, οὐκ εἰδὼς ὅτι πολύστιχόν ἐστι καὶ πολυμερές σύνταγμα, καθ' ὃ διαφόρως καὶ πολυειδῶς ἐξυμνεῖ, λόγοις ἀναλογίας

¹ Triade 3, 1, 14.

² *La Schimbarea-la-față* 12, PG 96, 564C; vezi și Damaschin V, p. 235.

³ Corect, adică.

⁴ Dezvoltându-le, adică.

⁵ Ce zice sfântul Maxim, adică, după debutul scrierii.

⁶ Literal: glasuri.

⁷ Altfel zis: într'un capitol.

a rășări¹ –, și auzindu' i pe sfinți propovăduind că [în chip] neschimbat are Mântuitorul lumina aceea, cum a zis puțin mai sus și marele Athanasie, precum și Ioan Damaschinul zice [că] «Se schimbă la față nu luând [asupra Sa și] ceea ce nu era, nici schimbându-Se în ceea ce nu era, ci ceea ce era arătându-le ucenicilor Săi»², pe acestea bine³ învățându-le [noi] și desfășurându-le⁴, întru úna strângem ale sfinților glasuri, conglăsuitoari [întreolaltă] dovedindu' i pe ei, iar pe cel ce asupra dumnezeieștii luminii aceleia hulește și pe sfinți îi face a se lupta unii cu alții – nepocăindu-se [el] – în strălucită rușine îmbrăcându'l.

8 Acesta e lucrul adaosului nostru; la aceasta tinde scopul cercetării noastre; [și] dovedit este de aici tuturora că nu al nostru, ci de la Duhul este adaosul acesta. Iar că și însuși dumnezeiescul acesta Maxim simbol *firesc* știe a fi lumina aceasta, mergând [el] mai departe, în același cuvânt o arată. Iar cel ce [nu de altundeva decât] din a se război cu adevărul caută a' și dobândi vaza, nici nu a mai așteptat – pare-se – să îl audă [până la capăt] pe cel ce scrie⁵, ci de-a dreptul dintru începutul cuvintelor sculându-se asupra lui – și, prin el, asupra-ne – și aceasta ne-a găsit-o pricină, [și anume faptul] că «ziceri⁶ nemaiauzite în scrierile sfinților» aducem noi de față – [ziceri] de care [– între noi fie vorba –] plină este mai toată scrierea cea de-Dumnezeu-însuflată, [ziceri] cărora, după cum se vede, nicicând nu le-a plecat ureche pricepută, cum nici scrierilor înțeleptului Maxim [nu le-a plecat]; fapt pentru care și zice că spune sfântul [Maxim] într'un *cap*⁷ că simbol este lumina ce a strălucit în [muntele] Tavor[ului] de la Mântuitorul, neștiind [el]⁸ că există [și o] alcătuire [a sa]⁹ în multe stihuri¹⁰ și multe părți,

⁸ Achindin.

⁹ A sfântului Maxim.

¹⁰ Versuri sau rânduri.